

УДК 34:316.774-043.2](045)

САМЧИНСЬКА О.А., викладач кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності, КПІ ім. Ігоря Сікорського.

ФУРАШЕВ В.М., кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, доцент, КПІ ім. Ігоря Сікорського.

ІНФОРМАЦІЙНЕ НАСИЛЬСТВО, ІНФОРМАЦІЙНА МАНІПУЛЯЦІЯ ТА ПРОПАГАНДА: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ

Анотація. У статті досліджено поняття “інформаційно-психологічний вплив”, “інформаційне насильство”, “інформаційні маніпуляції” та “пропаганда”, їх основні ознаки та співвідношення.

Ключові слова: інформаційний вплив, психологічний вплив, інформаційно-психологічний вплив, інформаційне насильство, інформаційні маніпуляції, пропаганда.

Summary. The article examines the concepts “information and psychological influence”, “information violence”, “information manipulation” and “propaganda”, their main features and relationships.

Keywords: informational influence, psychological influence, informational and psychological influence, information violence, information manipulations, propaganda.

Аннотация. В статье исследованы понятия “информационно-психологическое воздействие”, “информационное насилие”, “информационные манипуляции” и “пропаганда”, их основные признаки и соотношение.

Ключевые слова: информационное воздействие, психологическое воздействие, информационно-психологическое воздействие, информационное насилие, информационные манипуляции, пропаганда.

Постановка проблеми. Безпека завжди була, є і буде однією з найголовніших передумов розвитку людини, суспільства, держави та усього міжнародного співтовариства. Недарма видатний психолог Абрахам Маслоу [1] у своїй піраміді потреб, суть якої полягає у розділенні головних людських потреб на так звані рівні, де перехід на вищий рівень можливий лише після задоволення потреби нижчого рівня, визначив безпеку другою, після основних фізіологічних потреб. Суспільство та держава як складні механізми здатні ефективно функціонувати лише за налагодженої взаємодії їх елементів, головним з яких є окремий індивід. В свою чергу, лише людина, яка відчуває себе захищеною, здатна повною мірою здійснювати комунікацію з іншими членами соціуму, створювати сім'ю, працювати, поважати інших, критично та неупереджено сприймати факти, брати участь у політичних, економічних, соціальних, правових та культурних суспільних процесах, а це в свою чергу є запорукою ефективного розвитку сучасної держави.

Саме тому вже досить тривалий проміжок часу одним із найголовніших завдань будь-якої демократичної, спрямованої на розвиток держави є забезпечення безпеки, як держави в цілому, так і її громадян. Поряд із забезпеченням так званої традиційної, фізичної безпеки, сьогодні значна роль віддається інформаційній безпеці.

Варто зазначити, що під безпекою слід розуміти не відсутність загроз, адже в сучасному світі знешкодити усі загрози просто неможливо. Стрімкий науково-технічний прогрес, глобальна інформатизація, розвиток існуючих та створення нових інформаційно-

комунікаційних технологій поряд із численними плюсами має низку мінусів. Так швидке збільшення кількості інформації та її обсягів призвело до інформаційного вибуху, наслідком якого стало інформаційне перевантаження – ідеальне підґрунтя для здійснення інформаційно-психологічного впливу.

Посиливши інформаційний інструментарій, людство майже нічого не зробило для того, щоб підготувати до цього населення. Несміливі слова про медіаграмотність не можуть допомогти вирішити проблему. Створивши небезпеку “полум’я” в інформаційних потоках, людство не потурбувалося про інститут нових інформаційних пожежних того ж рівня, що й можлива небезпека [2].

Безпека – це стан захищеності від загроз, тобто сукупність механізмів пререференції, знешкодження, протидії, охорони та захисту від них.

Однією із заporук ефективної діяльності у сфері забезпечення будь-якої безпеки, зокрема інформаційної, є чітке розуміння, що являють собою загрози, їх сутності, поняття та основних ознак.

Гібридна війна, яку веде Російська Федерація проти нашої держави продемонструвала, що однією із найголовніших загроз не лише інформаційній, а й національній безпеці в наш час є інформаційно-психологічний вплив, зокрема такі його прояви як інформаційне насильство, інформаційні маніпуляції та пропаганда.

Результати аналізу наукових публікацій. Інформаційна безпека як й інформаційне право є специфічними галузями права, відмінною рисою яких є “проникнення” та тісний зв’язок не лише практично з усіма галузями права, а й практично з усіма сферами наукових знань. Саме тому низка понять інформаційної безпеки, до яких належить як інформаційно-психологічний вплив в цілому, так окремі його прояви, такі як інформаційне насильство, інформаційні маніпуляції та пропаганда, стало предметом наукових праць не лише вчених в галузі права, а й філософії, соціології, психології, політології, економіки, медицини, інформатики, національної безпеки, і це далеко не вичерпний перелік.

Зокрема вивчення питань сутності, змісту, структури та основних ознак інформаційно-психологічного впливу, інформаційного насильства, інформаційних маніпуляцій та його ролі у сучасному суспільстві здійснювали Г. Почепцов [2], В. Брижко [3], О. Дзьобань, О. Панфілов, С. Соболева та О. Соснін [4; 5], І. Євченко [6], О. Золотар [7], О. Немцева [8], Д. Павлов [9], Г. Сащук [10], О. Сищук [11], В. Фурашев [12] та інші вітчизняні та зарубіжні науковці.

Проте, незважаючи на досить велику увагу до даної проблеми з боку наукового товариства, досі не існує єдиного підходу до визначення понять та основних ознак понять “інформаційно-психологічний вплив”, “інформаційне насильство”, “інформаційна маніпуляція” і “пропаганда” та їх співвідношення між собою, що перешкоджає здійсненню ефективної протидії даним явищам.

Метою статті є з’ясування змісту та основних ознак таких феноменів як “інформаційно-психологічний вплив”, “інформаційне насильство”, “інформаційні маніпуляції” та “пропаганда” та визначення їх співвідношення.

Виклад основного матеріалу. Першочерговим завданням кожної сучасної демократичної держави, якою відповідно до Конституції являється і Україна, є забезпечення не просто безпеки громадян, а інформаційної безпеки громадян. Відповідно до положень статті 3 та статті 17 Основного закону людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями

держави, справою всього Українського народу. Дані положення знайшли відгук в низці нормативно-правових актів, таких як Закон України “Про національну безпеку” від 21.06.18 р. № 2469-VIII, Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14.09.20 р. № 392/2020, Доктрина інформаційної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25.02.17 р. № 47/2017, Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 15.03.16 р. № 96/2016.

Однак, незважаючи на нібито розуміння правлячою верхівкою проблем і важливості інформаційної сфери та безпеки в системі національної безпеки та закріплення положень щодо її забезпечення в різних документах загальнодержавного значення, реальний стан речей вказує на недостатній рівень врегулювання даного питання в Україні.

Низький рівень медіаграмотності населення, здатності до критичного мислення, інформаційної культури засобів масової інформації, неврегульованість нових шляхів та методів поширення інформації та низький рівень довіри до традиційних засобів масової інформації стали основними перепонами, які постали на шляху здійснення ефективної політики держави в сфері інформаційної безпеки.

До того, справжнім викликом 2020 року для всієї світової спільноти та України, зокрема, стала коронавірусна інфекція COVID-19. Сучасний стан речей показав, що пандемія сколихнула не лише систему охорони здоров'я, її вплив вже відчутний практично в усіх сферах життя та діяльності людини, суспільства та держави. Не просто не стала винятком, а напевно однією із найбільш “постраждалих” від пандемії стала інформаційна сфера, як в аспекті реалізації основних цифрових прав людини, так і забезпечення інформаційної безпеки суспільства та держави. Підтвердженням тому слугує і пункт 11 Стратегії національної безпеки України, в якому першою сферою, де поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) виявило критичні проблеми, вказана саме інформаційна [13].

В період пандемії, під час досі невідомої для людства тотальної ізоляції, як ніколи загострилася проблема захисту громадян від інформаційно-психологічного впливу у вигляді інформаційного насильства, інформаційних маніпуляції та пропаганди. Зміна звичного способу життєдіяльності, велика кількість суперечливої інформації, фейки, неактивна діяльність держави щодо поширення власного наративу та спростування дезінформації, відсутність можливості перевірки інформації так званими “незалежними” експертами – все це стало запорукою виникнення “ідеального” середовища для здійснення управління людьми та досягнення поставлених цілей за допомогою інформаційних та психологічних інструментів.

Одним із основних бар'єрів на шляху врегулювання даної проблеми є відсутність єдиного підходу до визначення понятійно-категорійного апарату таких явищ як інформаційно-психологічний вплив, інформаційне насильство, інформаційні маніпуляції та пропаганди в парадигмі інформаційної безпеки, їх основних ознак та відмінностей. Це в свою чергу унеможливорює законодавче закріплення даних термінів та розроблення ефективних механізмів захисту від них.

Варто зазначити, що у даному випадку мова йде не просто про інформаційно-психологічний вплив, адже сьогодні ті ж самі маніпуляції є елементом будь-якого процесу комунікації у відносинах батьки-діти, дружина-чоловік, між друзями та інших повсякденних соціальних зв'язках, який не завжди здійснюється навмисно, під час якого не використовуються сукупно інформаційні технології та психологічні прийоми, який не має глобальних цілей та зазвичай не завдає шкоди особі, на яку він спрямований. Стаття присвячена дослідженню цілеспрямованого, організованого впливу, який завжди

здійснюється завдяки одночасному використанню інформаційних та психологічних засобів, завжди має чітку ціль та спрямований проти волі та інформаційної свободи об'єкта впливу.

Саме тому, перш за все необхідно дати чітке визначення поняттю “інформаційно-психологічний вплив”, який є предметом цієї роботи. Доречно почати з визначення поняття “вплив”.

У найбільш широкому розумінні під “впливом” розуміється дія, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета. У традиційній психологічній літературі під цим явищем розуміють цілеспрямоване перенесення руху й інформації від одного учасника взаємодії іншому [14]. Відомі спеціалісти у галузі психології Г.О. Бал і М.С. Бургін під “впливом” розуміють певний процес, який реалізується в ході взаємодії двох і більше рівномірно упорядкованих систем і результатом якого є зміна в структурі (просторово-часових характеристиках), в стані хоча б однієї із цих систем, зміна, перебудова індивідуальних або групових психічних явищ (поглядів, відносин, мотивів, установок, станів тощо) [15].

Підсумувавши вказані визначення, можна зазначити, що в широкому значенні “вплив” являє собою втручання в природній перебіг певних процесів.

Вплив у психології, тобто психологічний вплив визначається як процес і результат зміни індивідуумом поведінки іншої людини, її установок, намірів, уявлень, оцінок і тому подібне в ході взаємодії з нею [16].

О.В. Сидоренко визначає дане поняття як вплив на психічний стан, думки, почуття й дії іншої людини за допомогою винятково психологічних засобів (вербальних, паралінгвістичних або невербальних), з наданням йому права й часу відповідати на цей вплив [17].

В.М. Куліков зазначає, що сутність такого впливу полягає в “проникненні” однієї особистості чи їх групи у психіку іншої особистості (чи групи осіб) [18].

Тобто, психологічний вплив – це цілеспрямований процес, який полягає у “проникненні” у психіку особи (або групи осіб) з метою зміни індивідуальних або групових психічних явищ таких як думок, відносин, поглядів, установок та станів та наслідки такого процесу. Основні ознаки такого процесу: а) цілеспрямованість; б) “проникнення” у психіку особи або групи осіб; в) використання психологічних прийомів; г) мета – зміна психічних явищ, як індивідуальних, так і групових.

Інформаційний вплив визначають як організоване цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних засобів і технологій для внесення змін у свідомість населення (корекція поведінки) та (або) інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта [19].

Схоже, але дещо ширше визначення інформаційного впливу звучить як організоване цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних засобів і технологій для внесення деструктивних змін у свідомість особистості, соціальних груп чи населення (корекція поведінки), в інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта впливу та (чи) фізичний стан людини [20].

Отже, основними особливостями інформаційного впливу є: а) організованість; б) цілеспрямованість; в) використання спеціальних інформаційних засобів та технологій; г) мета – внесення змін у свідомість або інформаційно-технічну структуру об'єкта.

Проаналізувавши основні особливості інформаційного та психологічного впливів, спробуємо дати визначення інформаційно-психологічному впливу як комплексному явищу, визначити його сутність, основні ознаки та відмінності від інших видів впливу.

Інформаційно-психологічний вплив – це цілеспрямований, переважно організований процес проникнення у свідомість людини (або групи осіб), який здійснюється за допомогою сукупного використання спеціальних інформаційних засобів та технологій і психологічних прийомів та спрямований на зміну індивідуальних та/або групових психічних явищ та (або) психічний або фізичний стан людини (або групи осіб). Це цілеспрямоване втручання у природний перебіг психічних процесів, основним інструментом якого є – інформація та інформаційні технології, способи поводження з інформацією, а також вербальні, невербальні та паралінгвістичні психологічні засоби.

Інформаційно-психологічний вплив спрямований на індивідуальну або суспільну свідомість, здійснюється інформаційно-психологічними або іншими засобами та викликає трансформацію психіки, зміну поглядів, думок, відносин, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів особистості з метою впливу на її діяльність і поведінку. Кінцевою його метою є досягнення певної реакції, поведінки (дії або бездіяльності) особистості, яка відповідає цілям такого впливу [8].

Тобто, основною відмінністю інформаційно-психологічного впливу від психологічного є його організованість та використання поряд із психологічними засобами спеціальних інформаційних засобів та технологій. Від суто інформаційного впливу він відрізняється перш за все засобами – поряд з інформаційними використовуються і психологічні та об'єктом такого впливу, так як інформаційно-психологічний вплив спрямований на свідомість та зміну саме психічних явищ, то його об'єктом може бути виключно особа або ж група осіб. При цьому наслідком такого впливу може бути як зміна свідомості, психічного та фізичного стану як людини та групи осіб, так і як побічний результат такої зміни – зміна інформаційної інфраструктури об'єкта.

Варто зазначити, що інформаційно-психологічний вплив має певні складові такі як суб'єкт впливу (кому це потрібно?), об'єкт впливу (на кого він спрямований?), мета (зادля чого?), методи, способи та засоби (яким чином?) та результат такого впливу.

Щодо суб'єкта впливу – це може бути будь-хто, хто володіє достатніми засобами для здійснення такого впливу – держава, група держав, орган, організація (державна, недержавна, міжнародна), конкретна особа, група осіб – цей перелік невичерпний. Адже основною передумовою для здійснення такого впливу є чітке поставлення цілей та наявність інструментів для їх досягнення.

Якщо говорити про об'єкт, то основним об'єктом завжди виступає людина або група осіб, однак варто зазначити і про додаткові, так звані опосередковані об'єкти такого впливу, якими можуть виступати настрої в суспільстві, соціально-психологічні процеси, ставлення до того чи іншого явища, система цінностей та навіть діяльність конкретної держави, органу чи підприємства.

Так як інформаційно-психологічний вплив завжди є цілеспрямований, тобто здійснюється для досягнення конкретної цілі та організований, тобто заздалегідь підготовлений, обов'язковим його компонентом є мета його здійснення.

Варто зазначити, що організованість інформаційно-психологічного впливу не означає складання плану дій, який не змінюється протягом всього часу його здійснення. Так як такий процес може бути досить тривалим, його організованість полягає у складенні плану дій, підборі способів та засобів для перших етапів його здійснення.

Не менш важливим елементом є засоби, методи та способи здійснення інформаційно-психологічного впливу. Тобто, які саме психологічні та інформаційні засоби та технології використовуються

З першого погляду виникає питання для чого так детально розглядати структуру такого впливу. Відповідь досить проста – лише повний розбір складових частин може забезпечити розуміння сутності феномену інформаційно-психологічного впливу, а це є головною умовою побудови не просто стратегії, а ефективної стратегії протидії такому впливу та втілення її у життя.

Встановивши поняття, основні ознаки та структуру інформаційно-психологічного впливу, перейдемо до розгляду таких понять як інформаційне насильство, інформаційні маніпуляції та пропаганда. Розпочнемо з розгляду поняття “інформаційне насильство”.

У широкому розумінні під насильством розуміють застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось або щось [21, с. 303].

У більш широкому визначенні насильство – це енергетичний вплив на органи і тканини організму людини, їх фізіологічні функції, шляхом використання матеріальних факторів зовнішнього середовища (механічних, фізичних, хімічних і біологічних) та/або вплив на її психіку шляхом інформаційного впливу, що вчиняється всупереч або поза її волею, здатний заподіяти смерть, фізичну та/або психічну травму, а також обмежити свободу волевиявлення або дій людини [22].

Особливостями такого виду інформаційно-психологічного впливу є те, що він:

- а) може бути як явним так і прихованим для об’єкта впливу;
- б) завжди здійснюється примусово, тобто проти волі людини та спонукає до дій, які суперечать її інтересам;
- в) порушує інформаційну свободу особи (групи осіб);
- г) незважаючи на нефізичний характер впливу, здатний заподіяти шкоду життю та здоров’ю людини.

Наступним розглянемо поняття “інформаційна маніпуляція”.

Поняття “маніпуляція” походить від латинського терміна *manipulus* та має два значення: а) “пригорща” (*manus* – “рука” та *ple* – “наповнювати”) [3, С. 43-49]; б) маленька група, купка (*manus* – “рука” та *pi* – “слабка форма кореня”). У другому значення це слово означало невеликий загін воїнів (близько 120 осіб) у римському війську. У загальному значенні “маніпуляція” розуміється як використання об’єктів із спеціальними намірами, особливою метою, як ручне управління, як рух, що здійснюється руками, ручні дії [23].

Основною особливістю інформаційної маніпуляції, яка відрізняє її від інформаційного насильства, є її завжди прихований та неочевидний характер. Під час такого впливу особа не підозрює про його здійснення та впевнена, що рішення, яке вона приймає, є її власним. Якщо розглядати ці явища в аспекті суспільно-шкідливих наслідків, то інформаційні маніпуляції подібні проступкам, а інформаційне насильство можна співвіднести зі злочинами у кримінальному праві. Маніпуляції спрямовані на виникнення бажання, в результаті чого людина вважає, що вона самостійно прийняла те чи інше рішення. А, отже, хоча такі дії і впливають на її волевиявлення та порушують її свободу, зазвичай не здатні завдати шкоду життю та здоров’ю особи або групи осіб, на яких здійснюється такий вплив.

І останній вид інформаційно-психологічного впливу, який ми розглянемо у даній статті – це пропаганда.

Слово “пропаганда” походить від латинських слів *pro* – “для”, “на користь” та *raganus* – “язичник, обиватель, сільський житель, простий, невчений”, *propagatio* – “розповсюдження, розширення меж”. Отже, етимологічно слово “пропаганда” означає розповсюдження деякої інформації серед простих, невчених людей, язичників [9].

Сьогодні немає єдиного підходу до визначення вказаного явища. Так, відповідно до одного визначення “пропаганда” – це будь-яка систематична спроба впливу на думку чи позицію великої кількості людей, перш за все використовуючи символічні знаки. Це певна форма комунікації, яка спрямована на засвоєння або відкидання певної інформації з метою впливу на організацію, групу, індивіда. Інші ж говорять про пропаганду як про поширення інформації – фактів, аргументів, чуток, напівправди чи брехні – для впливу на публічну думку [24].

Специфічними рисами цього виду інформаційно-психологічного впливу є: а) масовий характер, тобто, пропаганда завжди спрямована не на конкретного індивіда, а на їх групу; б) тривалий характер – пропаганда завжди є тривалим процесом, який складається з певної послідовності дій; в) чітко визначена мета – здійснюється задля формування певного ставлення до того чи іншого явища, події, особи, держави тощо. Тобто, якщо говорити про інформаційні маніпуляції, наприклад, під час передвиборчої кампанії, то її кінцевою метою є отримання голосу виборця за конкретного кандидата, в той час як ціллю пропаганди є не просто отримання голосу, а формування позитивного ставлення та підтримки цього кандидата не лише під час виборів, а взагалі.

Так як процес пропаганди досить тривалий та має зазвичай глобальніші цілі ніж маніпуляції та насильство, він вимагає набагато більшої підготовки та засобів. Саме тому здійснювати такий вплив може собі дозволити далеко не кожен. Яскравим прикладом даного явища слугує російська пропаганда, яка здійснюється з метою створення негативного образу та ставлення населення до України, Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу, НАТО та інших країн та організацій, які на думку правлячої верхівки є головними загрозами та перепонами розвитку Російської Федерації.

Першою особливістю такої діяльності є створення великої кількості інформаційних ресурсів, в тому числі і нібито іноземних, для створення враження різноманітності джерел інформації, що підтримують дану позицію. Періодичний характер діяльності таких засобів. Залучення думки “незалежних експертів” та підтримки відомих “незаінтересованих” осіб зі сфери шоу-бізнесу – це лише невеликий перелік засобів, які використовує російська пропаганда і які, незважаючи на абсурдність поширюваних ідей, досягають зазначеної мети.

З’ясувавши визначення та основні ознаки понять “інформаційного насильства”, “інформаційної маніпуляції” та “пропаганди”, можна зробити висновок, що і інформаційна маніпуляція і пропаганда, по своїй суті є інформаційним насильством, адже має всі його ознаки, проте є конкретизованим щодо способу, кінцевої мети та об’єкта впливу.

Так як в силу подібності даних явищ досить складно провести чітку межу між ними, розглянемо їх співвідношення на конкретному прикладі.

З початком епідемії, коли коронавірус був поширений переважно на території Китаю та лише починав свою “мандрівку” світом, в засобах масової інформації, онлайн-ресурсах та соціальних мережах почала поширюватися досить значна кількість інформації про хворобу, її походження, симптоми, перебіг, лікування, статистику хворих та померлих. Цим скористалися багато так званих “нетрадиційних” засобів масової інформації, серед яких особливо виділилися так звані телеграм-канали та пабліки в інстаграм, які перейменовувалися в гучні назви “Коронавірус.інфо” або “Koronalive” або ж і без такого перейменування та розміщували сенсаційні заголовки статей, для прочитання повного тексту яких необхідно було перейти на їх сторінку –

таким чином такі ресурси підвищували переходи та збільшували свою аудиторію. У даному випадку можна говорити про маніпуляцію, по-перше, є чітко визначена ціль – збільшення переглядів та аудиторії, по-друге, використовується один із психологічних прийомів такий як гучний заголовок, інформаційна складова – платформа, на якій група, канал чи паблік здійснює свою діяльність (телеграм, інстаграм тощо) та впевненість особи, на яку спрямований такий вплив, що вона переходить за таким посиланням виключно за власним бажанням. Також, варто зазначити, що негативних наслідків для життя та здоров'я особи, яка перейшла за таким посиланням не буде.

Наступний етап – активне поширення вірусу за межами Китаю та введення карантинних заходів в різних країнах світу. Тут знову ж таки активувалися усі можливі джерела інформації – поширення даних про повне закриття магазинів, в тому числі і продуктових, аптек, фото переповнених лікарень та моргів, інформація про дефіцит продуктів та засобів гігієни, закриття кордонів, заборона роботи транспорту, періодичне нагадування про велику кількість хворих, критичних та летальних випадків в європейських державах, ненадання об'єктивної інформації з боку державних органів – це лише маленький перелік шляхів, якими здійснювалося “чисте” інформаційне насильство, адже у даному випадку мова іде саме про це явище. Деякі з цих прийомів не були явні для людей, в деяких випадках люди чітко розуміли, що це на них здійснюється цілеспрямований вплив, в будь-якому випадку наслідки були однакові – це поширило серед населення страх і паніку, яка в тій чи іншій мірі вплинула на здоров'я населення. Погане самопочуття, яке нагадувало симптоми того самого “смертоносного вірусу”, страх соціального контакту та перебування в громадських місцях – з одного боку, та скептичне ставлення до вірусу, зневага та в деяких випадках ненависть до людей, які його бояться – з іншого. Все це не лише вплинуло на свідомість індивідів, а спонукало до фізичного насильства та порушення сталих соціальних зв'язків.

Якщо відповісти на питання, кому такий стан був вигідний, то тут можна висувати лише припущення. Державі? Для того, щоб запровадити жорсткі карантинні обмеження, які явно порушували конституційні права людей? Фармацевтичним компаніям та продуктовим магазинам? Які отримали заробіток від панічного скуповування медикаментів та продуктів? Чи можливо суб'єкти та цілі впливу набагато глобальніші? Ці питання залишаються відкритими, адже встановити прямий взаємозв'язок між ними досить складно.

Щодо пропаганди, то хоча “інформаційний бум” припав саме на першу хвилю пандемії, діяльність засобів масової інформації, онлайн-ресурсів та соціальних мереж, які є упередженими та все-таки схиляють до певного ставлення до ситуації – підтримують всесвітню теорію змови, впевнені в особливій небезпеці коронавірусу або ж скептичне ставлення до нього, продовжують свою діяльність, знаходячи все нові підтвердження власних поглядів. Така діяльність і може вважатися пропагандою, так як здійснюється протягом тривалого часу, спрямована на масову аудиторію і має конкретну ціль – формування конкретного ставлення до пандемії коронавірусу COVID-19.

На основі вказаного прикладу, можна зазначити про подібність, взаємопов'язаність та взаєпроникність усіх трьох видів впливу. Між ними не можливо провести чітку межу, яка б розділяла один вплив від іншого та залежно від конкретних обставин одна і та ж ситуація може розглядатися як інформаційне насильство, інформаційна маніпуляція або пропаганда.

Висновки.

Підводячи підсумки, зазначаємо, що основним завданням будь-якої держави є забезпечення безпеки. В силу постійного розвитку інформаційних технологій, а також їх цінності в сучасному соціумі саме інформаційна безпека стала однією із пріоритетних складових національної безпеки, яка в силу своєї “новизни” та постійного вдосконалення вимагає особливого вивчення та врегулювання.

Основною загрозою інформаційній сфері, яка набуває просто масового характеру, є інформаційно-психологічний вплив – цілеспрямований, переважно організований процес проникнення у свідомість людини (або групи осіб), який здійснюється за допомогою сукупного використання спеціальних інформаційних засобів та технологій і психологічних прийомів та спрямований на зміну індивідуальних та/або групових психічних явищ та (або) психічний або фізичний стан людини (або групи осіб).

Найпоширенішими термінами, які вживаються сьогодні в аспекті інформаційно-психологічного впливу, є інформаційне насильство, маніпуляція та пропаганда.

Інформаційне насильство – це цілеспрямований вплив на свідомість людини (групи осіб) поза її волею, який здійснюється за допомогою інформаційних засобів, інформаційних технологій та психологічних прийомів в результаті якого порушується інформаційна свобода об’єкта впливу та який здатний заподіяти шкоду життю та здоров’ю людини (групи осіб) на яку впливають.

Інформаційна маніпуляція – це цілеспрямований прихований вплив на свідомість особи (групи осіб), який здійснюється за допомогою інформаційних та психологічних засобів, який здійснюється поза волею особи (групи осіб) та спрямований на досягнення певного, заздалегідь визначеного результату, а саме викликати бажання вчинити певні дії або утримуватися від таких дій, підтримувати певні погляди або навпаки тощо.

Пропаганда – це тривалий, цілеспрямований, організований вплив на масову свідомість, що здійснюється за допомогою інформаційних та психологічних засобів та спрямований на формування певного, заздалегідь передбаченого, настрою в суспільстві та ставлення до явища, події, особи, держави тощо.

На підставі аналізу та співвідношення вказаних понять та їх основних ознак можна зазначити наступне:

1. Всі, досліджувані процеси спрямовані проти волі та інформаційної свободи особи (або групи осіб), мають конкретну кінцеву мету, є організованими, здійснюються за допомогою інформаційних та психологічних прийомів та інформаційних технологій та мають наслідки у вигляді зміни індивідуальних або групових психічних явищ.

2. Інформаційна маніпуляція та пропаганда є видами інформаційного насильства, специфічними ознаками яких є прихований характер впливу та спрямованість на виникнення бажання вчинити певні дії або утриматися від них – для маніпуляції та масовий характер, тривалий період впливу і конкретна ціль – формування конкретного ставлення чи уявлення про явища, події, осіб тощо – для пропаганди.

3. Не існує конкретної межі між інформаційним насильством, інформаційною маніпуляцією та пропагандою. Залежно від конкретних обставин відповідно до яких розглядається один і той же процес, він може бути як інформаційною маніпуляцією, інформаційним насильством, так і пропагандою.

Використана література

1. В UX потребности важнее, чем желания – пирамида Маслоу и иерархия потребностей. URL: <https://www.ux-ui.top/ux-education/v-ux-potrebnosti-vazhnee-chem-zhelaniya-piramida-maslou-i-ierarhiya-potrebnostej.html>; URL: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>

2. Почепцов Г. Пропаганда 2.0. Харків: Фоліо, 2018. 796 с.
3. Брижко В.М., Швець М.Я. е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право: монографія ; за ред. члена-кореспондента АПрН України, д.е.н., професора М. Швеця. Київ: НДЦПІ АПрН України, 2007 р. 236 с. – ISBN 978-966-96731-6-9.
4. Дзьобань О.П., Панфілов О.Ю., Соболева С.М. Інформаційне насильство: змістовний аспект. URL: <file:///C:/Users/%D0%9A%D1%81%D1%8E%D1%88%D0%B0/Downloads/47745-95745-1-PB.pdf> (дата звернення: 07.11.2020).
5. Дзьобань О.П., Соснін О.В. Інформаційна безпека: нові виміри загроз, пов'язаних з інформаційно-комунікаційною сферою. URL: file:///C:/Users/%D0%9A%D1%81%D1%8E%D1%88%D0%B0/Downloads/drsk_2015_4_11.pdf (дата звернення: 07.11.2020).
6. Євченко І.М. Інформаційно-психологічний вплив ЗМІ на особистість: матеріали III Всеукраїнської конференції з міжнародною участю *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми* / ред. С.Д. Максименко, м. Київ, 31 бер. 2020 р. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПрН України, 2020. С. 59-61.
7. Золотар О.О. Пропаганда в соціальних мережах – загроза інформаційній безпеці держави. URL: http://sci.ldubgd.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/6139/konf_04_04_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=48 (дата звернення: 10.11.2020).
8. Немцева О.О. Структура інформаційно-психологічного впливу. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39499/09-Nikolaienko2.pdf?sequence=1> (дата звернення: 07.11.2020 р.).
9. Павлов Д. Політична пропаганда: до визначення поняття. URL: file:///C:/Users/%D0%9A%D1%81%D1%8E%D1%88%D0%B0/Downloads/gileya_2013_79_102.pdf (дата звернення: 10.11.2020).
10. Сащук Г.М. Інформаційне насильство в сучасному суспільстві. URL: file:///C:/Users/%D0%9A%D1%81%D1%8E%D1%88%D0%B0/Downloads/gileya_2016_111_84.pdf (дата звернення: 08.11.2020).
11. Сищук О.А. Інформаційно-психологічний компонент “гібридної війни”. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33693038.pdf> (дата звернення: 08.11.2020).
12. Фурашев В.М., Самчинська О.А. Маніпуляції свідомістю людини як основний спосіб ведення передвиборчих кампаній. *Інформація і право*. № 3(30)/2019. С. 119-125.
13. Стратегія національної безпеки: Указ Президента України від 14.09.20 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 10.11.2020).
14. Ніколаєнко С.О., Ніколаєнко С.І. Категорія психологічного впливу в психології. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39499/09Nikolaienko2.pdf?sequence=1> (дата звернення: 07.11.2020).
15. Балл Г.А., Бургин М.С. Анализ психологических воздействий и его педагогическое значение. *Вопросы психологии*. 1994. № 4. С. 56-66.
16. Куций О.А. Види психологічного впливу у діяльності спеціалістів ризиконебезпечних професій. URL: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol7/031.pdf> (дата звернення: 08.11.2020).
17. Сидоренко Е.В. Личностное влияние и противостояние чужому влиянию. *Психологические проблемы самореализации личности*. СПб.: СПбГУ, 1997. С.123-142.
18. Куликов В.Н. Прикладное исследование социально-психологического воздействия. *Прикладные проблемы социальной психологии*. 1983. 158-172.
19. Остроухов В. До проблеми забезпечення інформаційної безпеки України. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59848/14-Ostroukhov.pdf?sequence=1> (дата звернення: 07.11.2020).
20. Захаренко К. Інформаційні впливи як джерела загострення інформаційної небезпеки. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/22362/1/Nchnpu_7_2015_34_24.pdf (дата звернення: 07.11.2020).

21. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т.: 42000 сл. / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. Київ: Аконіт, 2003. Т. 2. 926 с. – ISBN 966-7173-23-2.

22. Ігнатов О.М. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та сутність. URL: file:///C:/Users/%D0%9A%D1%81%D1%8E%D1%88%D0%B0/Downloads/FP_index.htm_2010_3_21.pdf (дата звернення: 10.11.2020).

23. Лукасевич О.А., Титар Ю.В. Маніпулятивні прийоми: особливості використання у міжособистісному спілкуванні. URL: file:///C:/Users/%D0%9A%D1%81%D1%8E%D1%88%D0%B0/Downloads/pspz_2017_2_22.pdf (дата звернення: 09.11.2020).

24. Колтик О. Підходи до визначення терміну “пропаганда”. URL: file:///C:/Users/%D0%9A%D1%81%D1%8E%D1%88%D0%B0/Downloads/znpkhnpu_zntndr_2015_45_5.pdf (дата звернення: 10.11.2020).

~~~~~ * * * ~~~~~
